

ad incommutabilem Deum, mutatione laudabili fiet in eis, de quibus dicit Apostolus : « Fuistis aliquando tenebræ, » nunc autem lux in Domino ¹. » Quod nec Dei naturæ dici posset, quia nunquam fuit mala et digna isto nomine tenebrarum; nec naturæ mali; quæ si esset, nunquam posset mutari, nec lux fieri : sed recte ac veraciter hoc dictum est ei naturæ, quæ incommutabilis non est, sed deserto incommutabili lumine, a quo facta est, obtenebratur in se; ad illud autem conversa fit lux, non in se, sed in Domino. Non enim a se ipsa, quoniam non est lumen verum, sed illuminata lucet, ab illo, de quo dictum est : « Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem » venientem in hunc mundum ². » Hoc crede, hoc intellige, hoc tene, si vis esse bonus participatione incommutabilis boni, quod non potes esse per te : quod nec amittere, si incommutabiliter hoc esses; nec recipere posses, si incommutabiliter hoc non esses.

¹ Ephes. v, 8. — ² Joan. 1, 9.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA ADVERSARIUM

LEGIS ET PROPHETARUM

LIBRI II ¹.

LIBER I.

IN QUO VETERIS TESTAMENTI LOCA CALUMNIOSE REPREHNSA VINDICANTUR.

I. LIBRO ², quem misistis, fratres dilectissimi, nescio cujus hæretici, invento, sicut scripsistis, in platea maritima, cum venalis codex ipse ferretur, et concurrentibus turbis periculosa curiositate et delectatione legeretur, ut quanto possem compendio responderem, prius quæsi cujusnam esset erroris. Non enim soli Manichæi Legem Prophetasque condemnant; sed et Marcionistæ, et alii nonnulli quorum sectæ non ita innotuerunt populis christianis. Iste autem, cujus nomen in eodem libro non com-

¹ Scripti circiter initium anni 420. Vide *Refract.* lib. II, cap. 58. — ² Vide D. Guillon. tom. XXII, pag. 132.

peri, detestatur Deum mundi fabricatorem : cum Manichæi, quamvis librum Geneseos non accipiant, atque blasphement, Deum tamen bonum fabricasse mundum, etsi ex aliena natura atque materia, confiteantur. Sed quanquam non mihi apparuerit, cujus sectæ sit iste blasphemus, defendenda est adversus ejus linguam Scriptura divina, quam maledicis disputationibus insectatur. Et quoniam quoquo modo christianum se videri cupit, unde et ex Evangelio et ex Apostolo ponit aliqua testimonia; etiam Scripturis ad Novum Testamentum pertinentibus refellendus est : ut ostendatur in reprehensione veterum inconsiderantius quam versutius insanire.

II. Ac primum, quod pius poterat religioso, quærit iste impius ore sacrilego, quomodo accipiendum sit quod scriptum est : « In principio fecit Deus cœlum et terram¹ : » quanquam non addiderit « terram, » de qua post loquitur. Quærit ergo quo principio, ejus-ne quo idem Deus esse cœpit, an ex eo quo illum esse vacuum tæduit ? cui respondetur, quia nec Deus esse cœpit, nec eum vacationis suæ tæduit; qui neque aliquando non fuit, nec cessando torpuit, nec operando laboravit : nec sine cœlo sedis indiguit, nec facto cœlo sedem tanquam finitis erroribus peregrinus invenit. Potens est enim beatissime manere in semetipso, templo autem suo quod sunt omnes sancti et Angeli, et homines, sic impertiri habitationem suam, ut illi ex ipso habeant tale bonum quo beati esse possint, non ex eis ille talem domum sine qua beatus esse non possit. Aut ergo sic intelligendum est quod scriptum est : « In principio fecit Deus cœlum et terram, » ut principium sit ex quo esse cœperunt; non enim Deo cœterna semper fuerunt, sed facta initium ex quo esse inciperent acceperunt : aut certe quia in principio sibi cœterno fecit Deus

¹ Gen. 1, 1.

cœlum et terram, hoc est, in unigenito Filio. Ipse est enim Sapientia, de qua dicit Apostolus : « Christum Dei » virtutem et Dei sapientiam¹. » Et Deo qui fecit cœlum et terram, dicitur in Psalmo : « Omnia in sapientia fecisti². » Aut si de Psalmo iste non vult accipere testimonium; Apostolum audiat de Christo loquentem : « Quia in ipso » condita sunt omnia, in cœlo et in terra, visibilia et in- » visibilia³. »

III. Deus igitur nec cœpit esse, nec desinet : sed opera ejus quædam incipientia certo fine esse desistunt, sicut tempora et temporalia; quædam incipientia permanebunt, sicut ipsa sanctorum hominum, quam percepturi sunt, vita æterna. Quod iste non vidit, qui putavit esse dicendum ac definiendum, nullum esse sine fine principium : nec ipsum potuit attendere numerum, cujus initium est ab uno, et finis in nullo. Nullus quippe numerus quamlibet magnus, vel dicitur, vel si dici jam non potest, cogitatur, cui non addi possit, ut major sit. Et puto quod iste, quamlibet hæresim sub nomine Christi teneat contra Christum, vitam sibi promitti in Christo, utique beatam, cujus tunc poterit esse principium, cum vitæ hujus miseræ finis fuerit. Respondeat itaque, beata illa vita, quam non negat habituram vel habere principium, utrum habitura, an non habitura sit finem ? Si dixerit habituram, quomodo se audebit dicere Christianum ? Si dixerit non habituram, ubi est quod ausus est dicere nullum esse sine fine principium ?

IV. Quærit etiam : Si mundus iste bonum aliquid est, cur non olim ex initio ab eo factum est, quod melius fuit ? Quasi se ipso aliquid melius Deus fecerit mundum : aut ideo non debuerit hoc bonum fieri, quia non est æquale facienti. Quod autem quærit, cur non istud olim ex initio sit ? responsum habeat : Imo vero olim ex initio

¹ 1 Cor. 1, 24. — ² Psal. ciii, 24. — ³ Coloss. 1, 16.

factum est : ex initio utique suo, non Dei, cui nullum est initium. Si autem hoc initium significari potuit, eo quod dictum est : « In principio fecit Deus¹ : » quid est quod calumniatur velut interrogans, in quo principio fecerit ; cum ipse rursus quærat, cur non olim ex initio factum sit ? Proinde sua verba illi replicanda sunt. Nam sicut ipse propter id quod scriptum est : « In principio fecit Deus » cœlum et terram, » argumentatur et dicit : « In principio igitur quo ? ejus-ne quo idem Deus esse cœpit, an ex eo quo illum esse vacuum tæduit : » ita et nos ad id quod ait : Cur non istud olim ex initio factum est ab eo ? respondeamus, et dicamus ei : Ex initio igitur quo ? ejus-ne quo idem Deus esse cœpit, an ex eo quo illum esse vacuum tæduit ? Hoc quippe illi displicet, quod non olim ex initio Deus fecerit cœlum, cum dicit : Cur non olim ex initio ? Tanquam ex illo initio facere debuerit, ex quo est ipse qui fecit. Cur non hic timuit, ne dicendo, ex initio ex quo est ipse Deus, eum debuisset facere cœlum, diceretur ei : Habet ergo Deus initium, ac per hoc secundum sententiam tuam habebit et finem : tu enim dixisti nullum esse initium sine fine. Porro si Deus caret initio, quomodo faceret aliquid ex initio ex quo ipse est ? Ac per hoc ex initio fecit illo ex quo fecit, id est, ex quo cœpit esse quod fecit. Aut ergo Deus ipsorum nihil boni unquam fecit : aut secundum istum, quodcumque boni fecit, ex illo initio fecit ex quo ipse est ; et habenti initium, metuendus est finis : aut sanctæ Scripturæ verbis debet acquiescere, et intelligere Deum, qui ex nullo cœpit esse principio, fecisse cœlum in principio, vel ex quo cœlum esse cœpit, vel in Filio ; qui Judæis interrogantibus, quis esset, principium se esse respondit².

V. Nisi forte dicturus est, aliud initium, aliud vero esse

¹ Gen. 1, 1. — ² Joan. viii, 25.

principium. Si ergo ita esset scriptum : In initio fecit Deus cœlum et terram ; nihil contra hoc iste moveretur, qui dixit : Cur non olim ex initio factum est ? quandoquidem legeret : In initio fecit Deus ; non existimans impium, si credatur Deus habere initium, sed non habere principium. Quod si ita est, emendetur hoc auctore Evangelium, ubi scriptum est : « In principio erat Verbum¹. Cur enim non etiam hic iste dicat : In principio igitur quo ? ejus-ne quo idem Verbum esse cœpit ? Et quia Deus erat Verbum, potest etiam sic dicere, quemadmodum in hoc libro dixit : ejus-ne quo idem Deus esse cœpit ? Dicat hic, si placet, etiam illam definitivam suam, ubi audit : « In principio » erat Verbum : » dicat etiam hic, si audet : Nullum est principium sine fine ; ut ab ipsis etiam Manichæis, qui eum fortasse, quia inimicum Legi Prophetisque reperiunt, libentissime legunt, judicetur insanus. Quia vero displicet ei Deus qui fecit mundum, cur non displicet per quem factus est mundus ? de Christo enim scriptum est : « In hoc » mundo erat, et mundus per eum factus est².

VI. Intelligat utique Deum facere bona posse, bonis autem a se factis egere non posse : unde nec faciendis eguit, qui factis non eget. Sed summe bonus fecit omnia, sibi quidem imparia, sed tamen bona. Bonum quippe etiam non summum, imovero etiam infimum, nisi a summo bono esse non posset. Nimis autem de Deo male sentit, qui propterea bonum esse aliquid negat, quia æquale Deo non esse cognoscit. Ita enim non erit ille summum, sed infimum bonum, si quidquid eo minus est, jam non est bonum. Porro si in rebus quas condidit, ea quæ sunt prima bona valde sunt imparia Conditori, quia ille fecit, hæc facta sunt ; profecto qui talibus non eguit ad augendam beatitudinem suam, multo minus inferioribus atque

¹ Joan. 1, 1. — ² Ibid. 10.

omnino infimis eguisse credendus est. Quæ tamen fecit tanquam bonorum omnium constitutor. Nam Dominus Jesus, per quem factus est mundus, non sola cœlestia, sed etiam terrestria, eorumque terrestrium quæ videntur exigua, Deum creasse et creare sic indicat, cum dicit: « Si ergo fœnum agri quod hodie est, et cras in clibanum » mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fi- » dei! » Unus ergo atque idem Deus est institutor cœli et terræ, stellarum et herbarum, quidquid mensura, forma, ordine suo constat in cœlo et in terra, quidquid vivit in cœlo et in terra, quidquid sentit in cœlo et in terra, quidquid intelligit in cœlo et in terra. Quæ non solum illi a quo sunt condita, sed nec inter se esse oportebat æqualia: et ideo sunt omnia. Nam si essent æqualia, unum genus bonorum esset, non omnia. Nunc vero ideo sunt omnia bona, quia sunt aliis alia meliora, et bonitas inferiorum addit laudibus meliorum: et in rerum bonarum inæqualitate ipsa est jucunda gradatio, ubi minorum comparatio ampliorum est commendatio.

VII. Ea vero quæ dicuntur mala, aut vitia sunt rerum bonarum, quæ omnino extra res bonas per se ipsa alicubi esse non possunt; aut supplicia peccatorum, quæ de justitiæ pulchritudine veniunt. Sed ipsa quoque vitia testimonium perhibent bonitati naturarum. Quod enim malum est per vitium, profecto bonum est per naturam. Vitium quippe contra naturam est, quia naturæ nocet: nec noceret, nisi bonum ejus minueret. Non est ergo malum nisi privatio boni. Ac per hoc nusquam est nisi in re aliqua bona: et si non summe bona, quoniam summe bona incorruptibilis et immutabilis perseverat, ut Deus est; non tamen nisi in bona, quoniam non nocet nisi minuendo quod bonum est. Ac per hoc bona sine malis esse possunt,

¹ Matth. vi, 30.

sicut ipse Deus, et quæque superiora cœlestia: mala vero sine bonis esse non possunt. Si enim nihil nocent, mala non sunt: si autem nocent, bonum minuunt: et si amplius nocent, habent adhuc bonum quod minuunt: et si totum consumunt, nihil naturæ remanebit cui noceatur: ac per hoc nec malum erit a quo noceatur, quando natura defuerit, cujus bonum nocendo minuatur.

VIII. Utrum autem aliqua natura, hoc est, substantia prorsus ad nihilum redigatur, disputatio subtilissima est. Sed fides veracissima Deo cantat: « Mutabis ea, et mutantur, tu autem idem ipse es! » Nec fecit igitur, nec regit mutabilia bona, nisi immutabile bonum, quod est Deus. Porro bona mutabilia propterea bona sunt, quoniam a summo bono facta sunt; propterea mutabilia, quia non de ipso, sed de nihilo facta sunt. Quamobrem et ipsa mortalia, quamvis ex aliqua parte pœnalia sint eis quibus sola immortalitas potest perfectæ beatitudinis implere mensuram; habent tamen proprium decoris locum in pulchritudine temporum: sed major quam humanus, et sensus, quo talis pulchritudo sentitur. Fides tamen illa quæ Deo suo dicit: « Omnia in mensura et numero et pondere » constituisti¹, quamvis amore vivendi conditionem mortis exhorreat, Creatorem tamen omnium bonorum etiam de bonis mortalibus laudat. Nam iste ipse qui reprehendit, nec Deum esse credit, cujus terrena opera videt esse mortalia, eundem sermonem suum, qui usque adeo illi placuit, ut eum litteris memoriæque mandaret, nisi vocibus ad sua quæque verba pertinentibus, et incipientibus tamen et deficientibus, implere non posset: ita pulchritudinem disputationis, qua vult persuadere, quidquid oritur et moritur bonum esse non posse, nisi orientibus et morientibus syllabis non potuit explicare. Quid

¹ Psal. ci, 27. — ² Sap. xi, 21.

ergo mirum si in tam magna universitate naturæ est aliquod infimam bonum in ordinibus temporum, quod non permansione rerum, sicut nonnulla sublimia spiritualia, sed pro decore sui generis, imo atque terrene exortu occasuque sit pulchrum?

IX. Quæ cum ita sint, non calumniatur dicenti Scripturæ: « Vidit Deus lucem quia bona est¹. » Non solum enim lucem quam vocavit diem, et firmamentum quod vocavit cælum, et solem et lunam et cætera sidera: verumetiam ligna et herbas, et in aquis ac terris quæcumque mortalia, et creavit Deus summe bonus, et vidit quia bona sunt in genere atque ordine suo. Nec timuit qui Spiritu Dei revelante scripsit hunc librum, futuros impios reprehensores, vaniloquos, et mentis seductores, primitus suæ, deinde aliorum, quos delectat blasphema loquacitas: quia et ipsos in quantum homines sunt, in quantum corpore atque anima rationali constant, in quantum membra corporis eorum suis distinguuntur officijs, et concordissima differentia in unitatem suæ pacis mirabili ordinatione consentiant, in quantum anima eis naturali excellentia præstat atque imperat, in quantum sensus carnis quinque partitos implet ac vegetat, dissimili potentia, sociali convenientia, in quantum etiam mente atque ratione, quod bestialis anima non valet, potest sapere atque intelligere, vidit Deus quia boni sunt; et ideo creavit. Non enim tantum creatos postea vidit; sed et creandos ante prævidit: et quod perversa voluntate et cæco errore maligni sunt, non ideo vidit quod non essent creandi; prævidit enim ubi sint ordinandi: et sic eos ex eadem massa primæ prævaricationis merito damnata fecit vasa iræ², si usque in fidem in hac malignitate perdurant, ut prosint vasis misericordiæ, quo per eorum acumina vanitatis dili-

¹ Gen. 1, 4. — ² Rom. ix, 23.

gentius arcana veritatis inquirent. « Magna quippe opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus¹. » Quid autem mirum est, quia displicet humanæ stultitiæ quod opera sua placent divinæ sapientiæ? quid est enim aliud: « Vidit lucem quia bona est², » nisi quia placuit ei?

X. Sed iste vaniloquus blasphemator, qui scripsit librum sacrilegis conviciis plenum, (in quo utinam opus ejus displiceret ei, et non putaret quia bonum est, sed videret quia malum est,) videte quid dixerit: « Adeo antea nescivit, inquit, lux quid esset, ut modo eam primum videns optimam judicaret. » Ergo et Dominus Jesus quando auditis verbis Centurionis miratus est, et dixit Discipulis suis: « Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israël³, » nescivit antea fides illa quid esset, ut tunc eam primum videns optimam judicaret? An vero alius eam in corde Centurionis operabatur, quam ipse qui mirabatur? Et profecto amplius est unde possint blasphemare insipientes et infelices, quod miratus est Jesus quantamcumque hominis fidem, quam quod vidit Deus lucem quia bona est. Potest enim quisque etiam solita videre quia bona sunt, hoc est, sibi ea placita comprobare: quisquis autem miratur, profecto secundum consuetudinem qua homines loquuntur, inopinatum atque improvisum sibi esse significat quod miratur. Sed Jesus qui omnia præsciebat, quod mirandum aliis commendabat, mirando laudabat. Quid autem Deus vidit a se factum, quod non in luce, quod ipse est, prius vidit esse faciendum? Et quid tam necessario sancta Scriptura toties repeteret, quam quod vidit Deus bona esse quæ fecit, ut hinc informaretur pietas fidelium, non pro humano sensu, qui sæpe etiam bonis rebus offunditur, quarum causas atque ordinem nescit, de creatura visibili atque invisibili judicare, sed

¹ Psal. cx, 2. — ² Gen. 1, 4. — ³ Matth. viii, 10.

laudanti Deo credere et discere? Tanto enim quisque facilius aliquid proficiendo cognoscit, quanto religiosius, antequam cognosceret, Deo credidit. Vidit ergo Deus lucem quam fecit, quia bona est, quoniam quod faciendum placebat ut fieret, factum placuit ut maneret, quantum cuique rei existendi sive manendi a tanto fabricatore fuerat constituenda mensura. Sed aliud est lux quod est Deus, aliud lux quam fecit Deus. Incomparabiliter autem melior lux ipse qui fecit, nullo modo indigeret ea luce quam fecit. Et unde iste calumniatur, cur non ista bona tam olim, quam olim est ipse, fecerit Deus; hinc potius intelligendum est, quod non ea fecerit eorum indigus, sine quibus esse in sua perfecta beatitudine potuit sine initio sempiternus. Ideo quippe istorum faciendorum causa sola Dei bonitas fuit, quia necessitas ejus ulla non fuit. Quidquid itaque iste conviciatur Deo, quod velut tunc primum lucem viderit qui fuisset lucis ignarus, quam sit insulsum et vanum videret, si lucis ipse intus aliquid haberet.

XI. Quinetiam stultitiæ scribentis assignat, quod tenebras dixerit sine initio semper fuisse, lucem vero initium sumpsisse de tenebris: quasi legerit in eo libro, cui calumniatur, tenebras sempiternas: cum scriptum sit. « In » principio fecit Deus cœlum et terram: terra autem erat » invisibilis et incomposita, et tenebræ erant super abyssum¹. » Ex illo ergo tenebræ esse cœperunt, ex quo confusa moles cœli esse cœpit ac terræ, antequam facta esset lux, qua illuminaretur quod sine luce fuerat tenebrosum. Quid autem inconueniens, si mundanæ materiæ fuerant tenebrosa primordia, ut accedente luce, melius quod factum est redderetur; et tanquam proficientis hominis, quod postea futurum erat, hoc modo significaretur affectio? Quanquam qui munere Dei potuerit perspicacius

¹ Gen. 1, 1, 2.

ista rimari, inueniat fortasse in creatura, quæ ita facta narratur sine intervallis temporalium morarum, distinctum mirabiliter ordinem rerum. Neque enim materies omnino nihil est, de qua in libro Sapientiæ legitur: « Qui » fecisti mundum de materia informi¹. » Non ergo quia informis dicta est, omnino nihil est: nec Deo fuit vel ipsa cœterna, tanquam a nullo facta: nec alius eam fecit, ut haberet Deus de qua faceret mundum. Absit enim ut dicatur omnipotens non potuisse facere, nisi unde faceret, inueniret. Ergo et ipsam Deus fecit. Nec mala est putanda, quia informis: sed bona est intelligenda, quia formabilis, id est, formationis capax. Quoniam si boni aliquid est forma, nonnihil est boni esse capacem boni. Sicut vox confusa est clamor sine verbis, vox vero articulata fit cum formatur in verba: est ergo illa formabilis, ista formata; illa quæ formam capit, ista quæ habet: nam quid horum unde fiat, in promptu est. Neque enim quisquam dixerit de verbis fieri sonum vocis: sed potius de voce fieri verba sonantia quis non intelligat?

XII. Nec putandus est Deus informem prius fecisse materiam, et intervallo aliquo interposito temporis formasse quod informe prius fecerat: sed sicut a loquente fiunt verba sonantia, ubi non prius vox informis post accipit formam, sed formata profertur; ita intelligendus est Deus de materia quidem informi fecisse mundum, sed simul eam concreasse cum mundo. Non tamen inutiliter prius narratur unde aliquid fit, et postea quod inde fit? quia etsi potest utrumque simul fieri, non simul potest utrumque narrari.

XIII. Sive ergo prius nominè cœli et terræ, vel terræ invisibilis et incompositæ atque abyssi tenebrosæ, materies ipsa informis significata est rerum notarum appella-

¹ Sap. xi, 18.